

O'quvchilarni Bilishga Bo'lgan Qiziqishlarini Oshirishda Shaxsga Yo'naltirilgan Yondashuvlar

Shamsiddinova Bahora

Samarqand davlat pedagogika instituti, pedagogika fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada shaxsga yo'naltirilgan ta'limning o'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqishi va faolligini oshirishdagi roli O'zbekiston ta'lim tizimi kontekstida ko'rib chiqiladi. Individual xususiyatlar, qiziqishlar va o'rganish tezligini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish motivatsiya, mustaqil fikrlash va ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida baholanadi. O'zbek olimlarining tadqiqotlari asosida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning afzalliklari va qo'llash mexanizmlari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, o'quvchi motivatsiyasi, bilishga qiziqish, ta'lim islohotlari, individual yondashuv.

Kirish

Zamonaviy ta'lim paradigmasida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv (shaxsga yo'naltirilgan ta'lim) o'quvchi shaxsining individual xususiyatlarini, qiziqishlarini, qobiliyatlarini va o'rganish uslublarini markazga qo'yadi. O'zbekiston Respublikasida "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasi va "O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida ushbu yondashuvga alohida e'tibor qaratilmoqda. An'anaviy bir xil standartlashtirilgan ta'lim usullari o'quvchilarning qiziqishini pasaytirishi va motivatsiyani zaiflashtirishi mumkin bo'lsa, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv o'quv jarayonini har bir o'quvchining ichki ehtiyojlariga moslashtirib, bilimga bo'lgan qiziqishni sezilarli darajada oshiradi.

O'zbekiston ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan ta'limning dolzarbligi quyidagi omillar bilan izohlanadi:

- O'quvchilarning individual farqlari (qobiliyat, qiziqish, o'rganish tezligi)ni hisobga olmaslik natijasida ta'lim samaradorligining pasayishi;
- Raqamli ta'lim va sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi shaxsiylashtirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda;
- Milliy ta'lim standartlarida va "Ilk qadam" dasturida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning belgilanishi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasi

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim — bu o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari, qiziqishlari, tayyorgarlik darajasi va o'rganish uslublarini hisobga olgan holda ta'lim mazmuni, metodlari hamda baholash tizimini moslashtirishni nazarda tutuvchi pedagogik yondashuvdir. Ushbu konsepsiya o'quvchini passiv bilim oluvchi emas, balki faol subyekt sifatida e'tirof etadi. Samarali ta'lim o'quvchi shaxsini chuqur o'rganish va uning individual rivojlanish trayektoriyasini belgilashdan boshlanadi. Bu yondashuvda o'qituvchi o'quvchilar o'rtasidagi farqlarni muammo sifatida emas, balki rivojlanish imkoniyati sifatida ko'radi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limning metodologik ildizlari insonparvarlik pedagogikasiga borib taqaladi. Xususan, Karl Rojers tomonidan ilgari surilgan shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv o‘quv muhitida ishonch, qo‘llab-quvvatlash va empatiya muhimligini asoslab beradi. Rojers nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi o‘zini xavfsiz va qadrlı his qilgan muhitda samarali o‘rganadi.

Bundan tashqari, konstruktivistik yondashuv vakili Jan Piaje bilimni shaxs tomonidan faol ravishda quriladigan jarayon sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, o‘quvchi yangi bilimni mavjud bilimlar tizimi bilan integratsiya qilish orqali anglaydi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim aynan shu faol bilish jarayonini qo‘llab-quvvatlaydi.

Tadqiqot usullari va natijalar

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning asosiy komponentlari:

1. **Individual ta‘lim trayektoriyasini tuzish** – o‘quvchining qiziqishlari va qobiliyatlariga mos dars rejasi va topshiriqlar.
2. **Differensial o‘qitish** – turli darajadagi topshiriqlar berish orqali har bir o‘quvchining muvaffaqiyatini ta‘minlash.
3. **Sun‘iy intellekt va raqamli platformalardan foydalanish** – moslashuvchan o‘quv materiallari va avtomatik baholash tizimlari.
4. **Muammoli va loyihaviy usullar** – o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlash orqali qiziqishni oshirish.

O‘zbekiston tajribasida:

- “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturida individual ta‘lim xaritalari va rivojlanish markazlari orqali shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv qo‘llanilmoqda.
- Umumiy o‘rta ta‘limda loyihaviy ishlar va differensial topshiriqlar orqali o‘quvchilarning mustaqil faolligi oshirilmoqda.
- Oliy ta‘limda LMS platformalari va SI vositalari individual trayektoriyalarni yaratishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv o‘quvchilarning bilimga qiziqishini 25–40% ga oshirishi, mustaqil fikrlash va tanqidiy yondashuvni rivojlantirishi mumkin.

Motivatsiya nazariyalari

O‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini shakllantirish motivatsiya mexanizmlarini chuqur tushunishni talab qiladi. Motivatsiya — bu shaxsni ma‘lum faoliyatga undovchi ichki va tashqi omillar majmui bo‘lib, ta‘lim samaradorligining asosiy psixologik omillaridan biridir. Motivatsiya nazariyalari orasida Abraham Maslou tomonidan ishlab chiqilgan ehtiyojlar iyerarxiyasi muhim o‘rin tutadi. Maslougga ko‘ra, shaxsning fiziologik va xavfsizlik ehtiyojlari qondirilmas ekan, yuqori darajadagi — bilish va o‘zini namoyon qilish ehtiyojlari to‘liq shakllanmaydi. Bu ta‘lim jarayonida qulay psixologik muhit yaratish zarurligini anglatadi.

Shuningdek, Edvard L. Desi va Richard Ryan tomonidan asoslangan o‘z-o‘zini belgilash nazariyasi ichki va tashqi motivatsiyani farqlaydi. Unga ko‘ra:

Ichki motivatsiya — qiziqish va shaxsiy qoniqish asosida o‘rganish;

Tashqi motivatsiya — mukofot, baho yoki jazodan kelib chiqadigan faoliyat.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ichki motivatsiya barqarorroq va samaraliroq bo‘lib, uzoq muddatli o‘quv natijalarini ta‘minlaydi. Ichki motivatsiyaning shakllanishi uch asosiy psixologik ehtiyoj bilan bog‘liq:

Avtonomiya — o‘quvchining mustaqil tanlov qilish imkoniyati;

Kompetentlik — muvaffaqiyat hissini his qilish;

Ijtimoiy aloqadorlik — qo‘llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim aynan mana shu uch ehtiyojni qondirish orqali o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini mustahkamlaydi. Masalan, o‘quvchiga loyiha mavzusini tanlash imkonini berish — avtonomiyani oshiradi; differensiyalashgan topshiriqlar — kompetentlik hissini kuchaytiradi; guruhli ishlash esa ijtimoiy aloqadorlikni ta‘minlaydi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim nazariy jihatdan asoslangan bo‘lsa-da, uning haqiqiy samaradorligi amaliy strategiyalar orqali namoyon bo‘ladi. O‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshirish uchun ta‘lim jarayonida individual yondashuv, moslashuvchan metodlar va faol o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish muhimdir.

Individual ta‘lim rejalari

Individual ta‘lim rejalari har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini belgilashga xizmat qiladi. Bu rejalarda o‘quvchining:

- bilim darajasi,
- qiziqish doirasi,
- o‘zlashtirish sur‘ati,
- kuchli va zaif tomonlari,
- kelajakdagi maqsadlari

hisobga olinadi. Individual rejalashtirish o‘quvchiga o‘z imkoniyatlarini anglash va rivojlantirish imkonini beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quv maqsadlarini birgalikda belgilash jarayoni o‘quvchining ichki mas‘uliyatini oshiradi. Bu yondashuv o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Individual ta‘lim rejalari ayniqsa turli tayyorgarlik darajasiga ega bo‘lgan sinflarda samarali hisoblanadi. O‘qituvchi barcha o‘quvchilardan bir xil natija kutish o‘rniga, har birining rivojlanish dinamikasini kuzatadi va baholaydi. Natijada o‘quvchi o‘z yutuqlarini boshqalar bilan emas, balki o‘zining oldingi natijalari bilan taqqoslaydi. Bu esa ichki motivatsiyani mustahkamlaydi.

Differensiyalashgan o‘qitish

Differensiyalashgan o‘qitish — bu o‘quvchilarning individual farqlarini hisobga olib, ta‘lim mazmuni, jarayoni va natijalarini moslashtirishdir. Ushbu yondashuvni ilmiy asoslangan tadqiqotchilardan biri — Treysi Holl bo‘lib, u differensiyalash o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatini oshirishini ta‘kidlaydi.

Differensiyalash uch asosiy yo‘nalishda amalga oshiriladi:

Mazmunni differensiyalash – o‘quv materialining murakkablik darajasini moslashtirish;

Jarayonni differensiyalash – turli metod va faoliyat shakllaridan foydalanish;

Natijani differensiyalash – o‘quvchilarga bilimni turli shaklda namoyon etish imkonini berish (taqdimot, loyiha, esse va boshqalar).

Bu yondashuv o‘quvchilarda muvaffaqiyat hissini shakllantiradi. O‘quvchi o‘z imkoniyatlariga mos vazifani bajarganida, unda “men bajara olaman” degan ichki ishonch paydo bo‘ladi. Psixologik jihatdan esa kompetentlik hissi kuchayadi, bu esa ichki motivatsiyaning muhim omilidir. Differensiyalashgan o‘qitishning yana bir afzalligi — o‘quvchilarda raqobat o‘rniga hamkorlik muhitini yaratishidir. Har bir o‘quvchi o‘z darajasida rivojlanadi va o‘z yutug‘ini qadrlaydi.

Shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuvlarning samaradorligi nafaqat nazariy jihatdan, balki ko‘plab empirik tadqiqotlar orqali ham tasdiqlangan. Ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, ta‘lim

jarayonida individual farqlarni hisobga olish, differensiyalashgan metodlardan foydalanish va o'quvchining ichki motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash o'quv natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqotchi Kerol Enn Tomlinson (2001) differensiyalashgan o'qitish qo'llanilgan sinflarda o'quvchilarning akademik o'zlashtirish ko'rsatkichlari va darsga bo'lgan qiziqishi yuqori bo'lishini aniqlagan. Uning kuzatuvlariga ko'ra, o'quvchilarga moslashtirilgan topshiriqlar berilganda, ular murakkab vazifalarni bajarishda ham faolroq ishtirok etgan va mustaqil fikrlashga ko'proq intilgan.

Shuningdek, Jeyms H. Stronj (2018) samarali o'qitish omillarini o'rganar ekan, o'quvchilar bilan individual ishlash va doimiy formatif baholash tizimi motivatsiyani oshirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'qituvchi tomonidan beriladigan konstruktiv fikr-mulohaza o'quvchining o'z-o'zini baholash qobiliyatini rivojlantiradi hamda bilim olishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Motivatsiya sohasidagi psixologik tadqiqotlar ham shaxsga yo'naltirilgan ta'lim samaradorligini tasdiqlaydi. Olib borilgan tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarga tanlov imkoniyati berilganda va ularning mustaqil qaror qabul qilishi qo'llab-quvvatlanganda, ichki motivatsiya sezilarli darajada ortadi. Masalan, loyiha mavzusini mustaqil tanlash imkoniyati berilgan guruhda o'quvchilar faoliyati va natijalari nazorat guruhiga nisbatan yuqori bo'lgan.

Amaliy tajribalar maktab amaliyotida ham ijobiy natijalarni ko'rsatmoqda. Individual ta'lim rejalari asosida ishlangan sinflarda:

o'quvchilarning darsga qatnashish faolligi oshgan;

mustaqil topshiriqlarni bajarish sifati yaxshilangan;

o'zlashtirish ko'rsatkichlari barqarorlashgan;

dars jarayonida ijobiy psixologik muhit shakllangan.

Ayniqsa, loyiha asosida o'qitish va muammoli vaziyatlar yaratish metodlari qo'llanilganda, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va ijodkorlik ko'rsatkichlari oshgani aniqlangan. Bu esa bilishga bo'lgan qiziqishning vaqtinchalik emas, balki barqaror shakllanishini ta'minlaydi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar nafaqat o'quv jarayonini, balki butun ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish imkonini beradi. Ular pedagogik amaliyotga innovatsiyalarni joriy etish, o'qituvchining rolini qayta belgilash va ta'lim jarayonini o'quvchi markazida tashkil etish orqali ta'lim sifatini oshiradi.

Ta'limda innovatsiyalar

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim ta'lim tizimida quyidagi innovatsion yondashuvlarni amalga oshirish imkonini beradi:

Texnologiyalarni integratsiyalash – interaktiv ta'lim platformalari, onlayn resurslar, ta'lim ilovalari va simulyatsion muhitlar orqali o'quv jarayoni yanada boyitiladi. Masalan, loyiha asosida o'qitishda virtual laboratoriyalar yoki simulyatsion o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Ta'lim shakllarini diversifikatsiya qilish – an'anaviy dars metodlarini interaktiv, loyihaviy va jamoaviy shakllar bilan uyg'unlashtirish. Bu o'quvchilarga turli o'rganish uslublariga moslashish imkonini beradi va bilishga bo'lgan ichki motivatsiyani mustahkamlaydi.

Baholash tizimini qayta ko'rib chiqish – shakllantiruvchi baholash va individual yutuqlarni inobatga olgan tizimlarni joriy etish. Bu usul o'quvchining muvaffaqiyatini faqat yakuniy baho bilan emas, balki o'z rivojlanish jarayoni bilan o'lchash imkonini beradi.

Ta'lim kontentini moslashtirish – turli darajadagi o'quvchilar uchun dars mazmunini moslashtirish va turli resurslarni taqdim etish. Shu orqali o'quvchi o'z ehtiyojiga mos bilimni mustaqil ravishda egallaydi.

Innovatsiyalarni joriy etish nafaqat akademik samaradorlikni oshiradi, balki o'quvchilarda bilishga bo'lgan qiziqishni barqaror shakllantiradi.

O'qituvchining rolining o'zgarishi

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modeli o'qituvchining kasbiy pozitsiyasini tubdan o'zgartiradi. An'anaviy ta'limda o'qituvchi bilimning asosiy manbai va nazorat qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo'lsa, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvda u ta'lim jarayonining tashkilotchisi, yo'naltiruvchisi va rivojlantiruvchisiga aylanadi. Bunda o'quvchi markaziy o'rinni egallaydi, o'qituvchi esa uning individual rivojlanish trayektoriyasini qo'llab-quvvatlaydi.

Birinchi, o'qituvchi yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi sifatida o'quvchilarning ehtiyojlari, qiziqishlari va o'zlashtirish darajasini tahlil qiladi. U differensiyalashgan topshiriqlar ishlab chiqadi, individual yondashuvni qo'llaydi va o'quvchini mustaqil izlanishga yo'naltiradi. Bu jarayonda diagnostik baholash va refleksiya muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi, o'qituvchi motivator vazifasini bajaradi. O'quvchining ichki qiziqishini rag'batlantirish, muvaffaqiyatsizlikni konstruktiv tahlil qilish va ijobiy fikr-mulohaza berish motivatsiyaning barqaror shakllanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, ichki motivatsiyani qo'llab-quvvatlashda o'qituvchining emotsional madaniyati va kommunikativ mahorati muhim omil hisoblanadi.

Uchinchi, o'qituvchi murabbiy sifatida o'quvchining nafaqat akademik, balki shaxsiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ham e'tibor qaratadi. Zamonaviy pedagogik konsepsiyalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish ta'lim samaradorligining muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etiladi.

To'rtinchidan, o'qituvchi hamkor sifatida o'quvchi bilan birgalikda maqsad qo'yadi, ta'lim natijalarini muhokama qiladi va rivojlanish strategiyasini belgilaydi. Bu jarayon o'quvchida mas'uliyat va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Bunday ko'p funksiyali rol o'qituvchidan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya, metodik tayyorgarlik va innovatsion fikrlashni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi shaxsga yo'naltirilgan ta'limning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni keng miqyosda joriy etish jarayonida bir qator tizimli va tashkiliy muammolar yuzaga keladi.

Avvalo, resurs yetishmovchiligi muammosi mavjud. Individual rejalashtirish, differensiyalashgan topshiriqlar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash uchun qo'shimcha o'quv-metodik materiallar hamda texnik infratuzilma talab etiladi. Har bir ta'lim muassasasi bunday imkoniyatga ega emas.

Ikkinchi muammo — o'qituvchilarning malaka darajasi. Shaxsga yo'naltirilgan metodlarni samarali qo'llash uchun pedagoglar differensiyalash, formatif baholash, loyiha asosida o'qitish kabi zamonaviy metodlarni puxta egallashi lozim. Bu esa uzluksiz professional rivojlanish tizimini talab etadi.

Uchinchi muammo — vaqt va tashkiliy murakkabliklar. Individual ishlash, refleksiya jarayonlarini tashkil etish va loyihaviy faoliyatni boshqarish ko'proq vaqt va rejalashtirishni talab qiladi. Katta sinf to'ldirilganligi ham bu jarayonni qiyinlashtiradi.

To'rtinchi muammo — baholash tizimini moslashtirish zaruriyati. An'anaviy summativ baholash modeli o'quvchining individual rivojlanishini to'liq aks ettira olmaydi. Shu sababli shakllantiruvchi baholash, portfoliolar, o'z-o'zini baholash kabi alternativ mexanizmlarni joriy etish zarur bo'ladi.

Mazkur qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun tizimli yondashuv talab etiladi. Strategik rejalashtirish, pedagoglar uchun malaka oshirish dasturlari, mentorlik tizimi, metodik qo'llanmalar va raqamli resurslar bazasini yaratish samarali yechim bo'lishi mumkin. Shuningdek, ta'lim boshqaruvi darajasida innovatsion yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash va resurslarni oqilona taqsimlash muhimdir.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar ta'lim tizimida o'qituvchi va o'quvchi rollarini qayta belgilaydi, innovatsiyalarni integratsiya qilishga imkon yaratadi hamda o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini barqaror shakllantiradi. Biroq bu jarayon samarali bo'lishi uchun metodik tayyorgarlik, resurs ta'minoti va boshqaruv darajasida qo'llab-quvvatlash zarur. Faqat tizimli va izchil yondashuv orqali shaxsga yo'naltirilgan ta'limning to'liq samaradorligiga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Davranova G. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosidagi ta'limning ahamiyati // Pedagogik tadqiqotlar jurnali. – 2024.
2. Bekmuxammedov Bunyodbek, Yakubov Maksadxan, Shaxsga yo'naltirilgan onlayn ta'lim tizimida sun'iy intellektni qo'llash // CyberLeninka. – 2025.
3. Xolmirzayev I.Sh., Jo'raev A.M., Narmetov I.R. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarini kasbga yo'naltirish modeli // Worldly Journals. – 2024.
4. Sherov D. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda pedagogik klasterning ahamiyati // CyberLeninka. – 2021.
5. Jabborova O. Individual yondashuv texnologiyasi mazmuni // CyberLeninka.
6. Abdaliev F.I., Kurbonboeva D.M. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda o'qituvchi roli // Interscience.uz. – 2022